

Dominika Choroś-Mrozowska

Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie

Czynniki wzrostu gospodarczego Chińskiej Republiki Ludowej w okresie transformacji

1. Wprowadzenie

Chiny to kraj szczególnie zarówno pod względem liczby mieszkańców, powierzchni, jak i panujących tam stosunków społeczno-gospodarczych. W 1978 r. rozpoczęły one proces głębokich przemian, startując z pozycji gospodarki ubogiej, posiadającej wszystkie cechy krajów tzw. trzeciego świata. Obecnie jest to druga pod względem wielkości PKB, znajdująca się zaraz po Stanach Zjednoczonych, gospodarka świata. Doświadczenia Chin są szczególnie ważne z uwagi na fakt, że jest to również jeden z niewielu krajów w regionie, któremu udało się uniknąć negatywnych skutków kryzysu azjatyckiego z drugiej połowy lat 90. XX w., oraz jeden z nielicznych w skali świata, które relatywnie szybko poradziły sobie ze skutkami ostatniego światowego kryzysu finansowego.

W ostatnich trzech dekadach Chiny przekształciły się z kraju typowo rolniczego, kierowanego według dyrektyw centralnego planu, w gospodarkę przemysłową o orientacji rynkowej. Sukces, jaki udało się im osiągnąć, utożsamiany jest ze wzrostem gospodarczym lub podniesieniem standardu życia ludności, który jednak nadal dalece odbiega od obserwowanego w krajach wysokorozwiniętych. W tabeli 1 zaprezentowano wskaźniki wzrostu gospodarczego Chin oraz wartości PKB *per capita* dla wybranych lat z okresu 1980–2012.

Tabela 1. Średnie roczne tempo wzrostu PKB (w %) oraz wartość PKB *per capita* (w USD oraz według PPP) w Chinach

Rok	Wzrost PKB ^a (w %)	PKB <i>per capita</i> ^a (w USD)	PKB <i>per capita</i> ^b według PPP
1980	7,8	193,0	523,95
1985	13,5	291,8	814,07
1990	3,8	314,4	1100,7
1995	10,9	604,2	1849,2
2000	8,4	949,2	2667,5
2005	11,3	1731,1	4114,6
2010	10,4	4447,8	6819,3
2011	9,3	5441,8	7417,9
2012	7,8	6188,2	7957,6

^a dane w ujęciu nominalnym; ^b dane w cenach stałych z 2005 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie CEIC Data, <http://han.uek.krakow.pl/han/CEIC/ceic-data.securities.com/>, dane z dn. 21.11.2013.

Od początku transformacji średnia nominalna stopa wzrostu realnego PKB w ChRL znacznie przewyższała wartość sprzed reform¹, wynosząc ok. 9,9% w skali roku. Jednocześnie imponującym wskaźnikom wzrostu towarzyszyły inne osiągnięcia. Przykładowo: dwa z 10 największych światowych banków należą obecnie do Chin, 61 chińskich firm znajduje się na liście *Global Fortune 500*², ChRL mają drugą co do wielkości w skali globu sieć autostrad, tam też zlokalizowane są trzy najdłuższe na świecie morskie mosty oraz sześć z 10 największych światowych portów kontenerowych. W kraju tym następują też znaczące postępy w obszarach opieki medycznej, edukacji, nauki i techniki³.

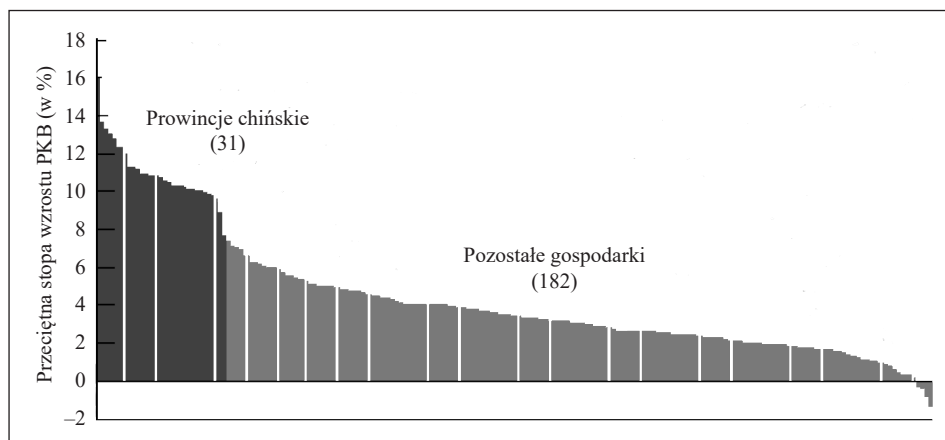
Mimo że kraj ten, w zależności od regionu, charakteryzował zróżnicowany poziom wzrostu gospodarczego, wszędzie wskaźniki te były jednak imponujące. Gdyby 31 chińskich regionów administracyjnych potraktować jako osobne podmioty, to jak wskazują szacunki Banku Światowego (rys. 1), znalazłyby się one wśród 32 najszybciej rozwijających się gospodarek świata⁴.

¹ W latach 1960–1978 realny PKB rósł tam średnio o 5,3% w skali roku; za: CEIC Data, dane z dn. 12.04.2012.

² *Global Fortune 500* jest to ranking 500 największych światowych firm, który jest sporządzany według ich przychodów.

³ The World Bank, *China 2030: Building a Modern, Harmonious, and Creative Society*, Washington 2013, s. 4.

⁴ *Ibidem*.

Rys. 1. Wzrost gospodarczy 31 chińskich prowincji na tle 182 krajów świata (w %)

Uwzględniono zarówno prowincje, jak i inne obszary Chin wyodrębnione administracyjnie. Dane dotyczą przeciętnej rocznej stopy wzrostu z lat 1980–2010

Źródło: The World Bank, *China 2030: Building a Modern, Harmonious, and Creative Society*, Washington 2013, s. 5.

Chiński wzrost gospodarczy w okresie transformacji realizowany jest w warunkach niskich płac, które jednak szybko rosną wraz z rozwojem gospodarki, pozostając jednocześnie na relatywnie niższych poziomach w stosunku do analogicznych wynagrodzeń w krajach zachodnich. Charakterystyczny dla tego kraju jest również niski poziom bezpieczeństwa socjalnego⁵, stanowiący bodziec do zwiększania oszczędności prywatnych. W kształtowaniu stosunków gospodarczych z zagranicą ważny czynnik stanowi natomiast realizowana tam polityka kursowa⁶, która polega na utrzymywaniu niedoszacowanego kursu wymiany

⁵ Jest to związane m.in. z ciągłym brakiem powszechnego systemu zabezpieczenia społecznego, który obecnie nastawiony jest głównie na obszary miejskie oraz osoby funkcjonujące na rynku pracy; szerzej na ten temat zob. Ch.K. Chan, K.L. Ngok, D. Phillips, *Polityka społeczna w Chinach. Rozwój a dobrostan*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej TWP w Warszawie, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 2008, s. 95–133.

⁶ Chiny nadal mogą realizować politykę stałego kursu walutowego bez ostrej reakcji społeczności międzynarodowej z kilku względów. Po pierwsze, są one często jednym z podwykonawców różnego typu produktów, stanowiąc tym samym jedynie element w długim łańcuchu dostaw i produkcji. Nie są więc, przynajmniej z pozoru, bezpośrednią konkurencją dla krajów zachodnich. Co więcej, jako producent tanich podzespołów (co jest efektem niskich kosztów pracy i zaniżonego kursu yuana) są one pożądanym kontrahentem dla zagranicznych przedsiębiorstw. Ponadto zyski wielu zagranicznych korporacji, które na terenie Chin realizują swoje projekty inwestycyjne, zależą od chińskich decydentów. Tym samym nie ma silnej presji zewnętrznej na zmianę tamtejszej polityki kursowej.

waluty, czyli chińskiego yuana⁷. Według niektórych ekonomistów w przypadku Chin to właśnie nadwyżki w handlu zagranicznym, będące pochodną w znacznej mierze stałego niedoszacowania waluty, przyczyniły się do uzyskania przez ten kraj wysokich wskaźników wzrostu gospodarczego.

Co ważne, ChRL, szczególnie w pierwszych dekadach transformacji, dużą wagę przywiązywała do ochrony rodzimych gałęzi przemysłu, zwłaszcza strategicznych, przed napływem obcego kapitału. Mimo to od początku lat 90. Chiny uważa się za kraj przyjazny dla BIZ. Dotyczy to szczególnie tych inwestycji, które przyczyniają się do modernizacji gospodarki poprzez transfer nowoczesnych technologii. Ponadto gospodarkę Państwa Środka charakteryzuje znacząca pomoc dla rolnictwa, mająca na celu zagwarantowanie pełnego zatrudnienia, co dotyczy również wprowadzanych ograniczeń w mobilności kapitału (tzw. system *hukou*)⁸. We współczesnych Chinach prowadzona jest polityka niskich stóp procentowych, która znacznie ułatwia realizację procesów inwestycyjnych w przedsiębiorstwach⁹.

2. Praca, kapitał i całkowita produktywność czynników wytwórczych w chińskim wzroście gospodarczym

2.1. Uwagi ogólne

W tabeli 2 zaprezentowane zostały czynniki, które wpływały na wzrost gospodarczy Chin w latach 1970–1985, 1985–2000, 2000–2011 oraz w dłuższej perspektywie – w latach 1970–2011. Analiza tych danych pozwala na kilka interesujących spostrzeżeń dotyczących gospodarki chińskiej.

Chiński wzrost gospodarczy w znacznej mierze opierał się na wzroście kapitału, co jest charakterystyczne dla wielu gospodarek, szczególnie w początkowej fazie reform¹⁰. W latach 1970–1985 kapitał miał najwyższy udział w stopie

⁷ Oficjalna nazwa waluty chińskiej to renminbi (CNY).

⁸ *Hukou* to restrykcyjny system zameldowania w ChRL; szerzej na ten temat zob. K.W. Chan, L. Zhang, *The Hukou System and Rural-urban Migration in China: Processes and Changes*, „China Quarterly” 1999, vol. 160, s. 818–822; K.W. Chan, *The Household Registration System and Migrant Labor in China: Notes on a Debate*, „Population and Development Review” 2010, vol. 36(2); F. Afridi, S.X. Li, Y. Ren, *Social Identity and Inequality: The Impact of China's Hukou System*, IZA DP No. 6417, Discussion Paper Series, 2012.

⁹ A. Brunet, J.P. Guichard, *Chiny światowym hegemonem. Imperializm ekonomiczny Państwa Środka*, Studio Emka, Warszawa 2011, s. 129–131.

¹⁰ L. Lau, *The Sources of Long-term Economic Growth: Observation from the Experience of Developer and Developing Countries* [w:] *The Mosaic Economic Growth*, red. R. Landau, T. Taylor, G. Wright, Stanford University Press, Stanford 1996, s. 63–91.

Tabela 2. Czynniki wzrostu gospodarczego Chin w wybranych latach

Lata	Stopa wzrostu PKB (%)	Udział we wzroście PKB (w %)		
		kapitału	pracy	TFP ^a
1970–1985	7,4 (100)	3,9 (52)	1,3 (17)	2,2 (30)
1985–2000	9,0 (100)	4,2 (47)	1,3 (15)	3,5 (39)
2000–2011	10,2 (100)	5,6 (57)	0,3 (3)	4,3 (40)
1970–2011	8,7 (100)	4,5 (52)	1,0 (12)	3,2 (36)

^a TFP – całkowita produktywność czynników wytwórczych.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *APO Productivity Databook 2013*, Asian Productivity Organization, Keio University Press Inc., Tokyo 2013, s. 71–72.

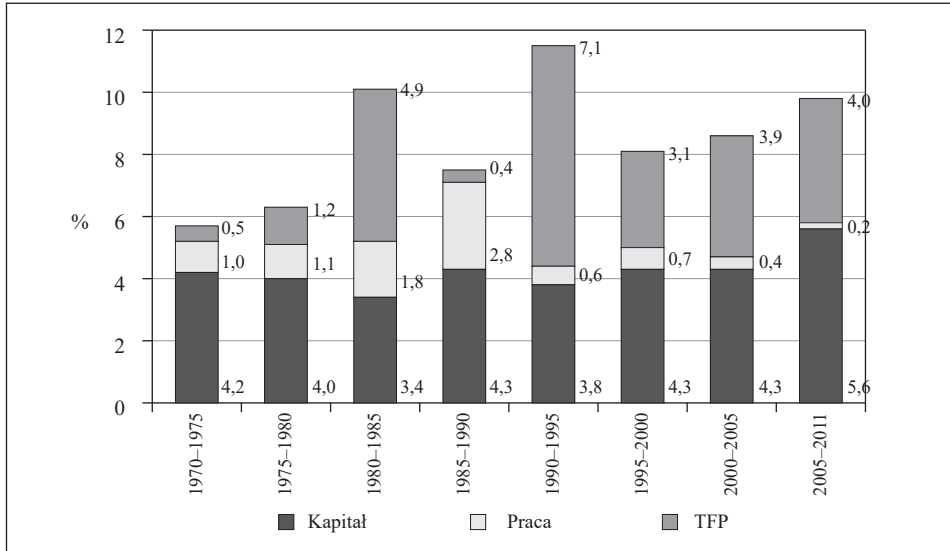
wzrostu PKB, w porównaniu ze wszystkimi pozostałymi czynnikami, odpowiadając za 52% tego wzrostu. Co warto zaznaczyć, kapitał ten nie był wówczas nośnikiem technologii informacyjnej (IT), stanowiącej czynnik długookresowego wzrostu gospodarczego. W latach 1985–2000 kapitał typu IT rósł w średnim tempie 0,1% w skali roku. Wysoki, dominujący udział kapitału w stopie wzrostu gospodarczego Chin odnotowano szczególnie w ostatniej analizowanej dekadzie (2000–2011), któremu przypisuje się ok. 57% jego tempa, z czego 0,6% przypada na kapitał IT. Udział tego ostatniego we wzroście chińskiego PKB zwiększył się więc odpowiednio z praktycznie zerowego poziomu w latach 1970–1985, ponad 1% w okresie 1985–2000, do prawie 6% w ostatniej analizowanej dekadzie.

Całkowita produktywność czynników wytwórczych (*total factor productivity* – TFP) miała również istotne znaczenie, stanowiąc ponad 30% wzrostu PKB w początkowym okresie reform (1970–1985), w latach 1985–2000 udział ten wzrósł o 9 punktów proc., odpowiadając za 39% średniego tempa wzrostu chińskiej produkcji; podobnie było w ostatnim okresie¹¹. Jak wskazują dane Asian Productivity Organization (APO), w długiej perspektywie (1970–2011) szacuje się go na prawie 36% analizowanego wzrostu.

Relatywnie niski był natomiast wpływ zatrudnienia na wzrost gospodarczy Chin, choć w przypadku powyższych danych można zauważyć znaczące rozbieżności w zależności od analizowanego okresu (w granicach od 3% do 17%).

¹¹ Wielu ekonomistów potwierdza, że szybki wzrost gospodarki chińskiej możliwy był dzięki dwóm czynnikom: prowadzonym na dużą skalę inwestycjom kapitałowym (finansowanym zarówno z oszczędności krajowych, jak i inwestycji zagranicznych) oraz szybkiemu wzrostowi produktywności czynników wytwórczych; W.M. Morrison, *China's Economic Conditions*, Congressional Research Service, CRS Report for Congress, 2012, s. 5.

Szacuje się, że od początku transformacji do 2011 r. udział pracy we wzroście gospodarczym Chin wynosił przeciętnie ok. 12% w skali roku.

Rys. 2. Udział pracy, kapitału i TFP w chińskim wzroście gospodarczym (w %) w latach 1970–2011

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *APO Productivity Databook 2013...*, s. 75.

Jak pokazuje rys. 2, udział TFP w stopie wzrostu gospodarczego zwiększał się stopniowo od początku lat 70., co sugeruje, że Chiny najpierw inwestowały, a następnie uczyły się, jak efektywnie wykorzystywać posiadane zasoby. Praca, szczególnie w drugiej połowie lat 80., miała wysoki udział w tempie wzrostu PKB, jednak od początku następnej dekady odnotowano jej stopniowy spadek z 2,8% w latach 1985–1990 do 0,2% w latach 2005–2011.

W celu pełniejszego przedstawienia procesu wzrostu gospodarki chińskiej należy rozważyć źródła przyrostu analizowanych czynników¹².

¹² Analizując wpływ powyższych czynników na wzrost gospodarczy Chin, nie można jednak zapomnieć o warunkach wyjściowych, w jakich chińska gospodarka znajdowała się na początku okresu przemian. Część ekonomistów uważa, że stanowiły one korzystny punkt startowy dla wdrażanych reform. Dotyczyło to m.in. wysokiego bezrobocia na obszarach wiejskich, które oznaczało istnienie potencjalnej siły roboczej, czy ograniczonych świadczeń socjalnych dla pracowników; zob. W.T. Woo, *The Art of Reforming Centrally Planned Economies: Comparing China, Poland and Russia*, „Journal of Comparative Economics” 1994, vol. 18(3), s. 276–308.

2.2. Źródła wzrostu kapitału

W latach 1970–2011 przeciętna stopa wzrostu kapitału oscylowała na poziomie ok. 4,5%, co odpowiada za ponad połowę przeciętnego chińskiego wzrostu gospodarczego. Ilość kapitału dostępnego w danej gospodarce zależy w głównej mierze od przeprowadzanych inwestycji, które finansowane są z krajowych oszczędności lub inwestycji zagranicznych. Chiny, podobnie jak wiele rozwijających się gospodarek, które również realizowały swoje cele inwestycyjne, konsekwentnie przeznaczają znaczną część PKB na tego typu aktywność. Przypadek ChRL wyróżnia się jednak szczególnie z dwóch powodów. Po pierwsze, Chiny charakteryzują się wysoką stopą oszczędności gospodarstw domowych¹³, pomimo niskich dochodów *per capita*¹⁴. Kraj ten historycznie utrzymuje też wysoką stopę oszczędności krajowych, które pod koniec lat 70., w okresie kiedy zainicjowano reformy chińskie, stanowiły one aż 32% PKB. Jednakże wówczas generowano je głównie z zysków przedsiębiorstw państwowych, które następnie władze centralne przeznaczały na realizację wyznaczonych ogólnie celów inwestycyjnych. W 2010 r. chińskie oszczędności brutto osiągnęły udział prawie 54% PKB¹⁵, przy czym wskaźnik ten można zaliczyć do najwyższych w skali świata¹⁶. Należy zaznaczyć, że chińskie reformy gospodarcze doprowadziły też do zmiany struktury oszczędności, w których odnotowano znaczący wzrost udziału oszczędności nagromadzonych przez gospodarstwa domowe (wymuszona zapobiegliwość)¹⁷.

Wysoki poziom oszczędności pozwolił Chinom na realizację krajowych projektów inwestycyjnych. Jednocześnie stopa inwestycji w Państwie Środka, w okresie największych przemian, była wyższa niż w przypadku pozostałych azjatyckich gospodarek (z wyjątkiem Singapuru w 1980 r.), utrzymując się na relatywnie stabilnym poziomie, i to również w okresie, kiedy większość państw sąsiadujących przeżywała poważny kryzys gospodarczy.

Realizacja inwestycji była możliwa nie tylko jako efekt wspomnianych już oszczędności krajowych, ale także dzięki rosnącym zasobom kapitału zagranicz-

¹³ Ich rozwojowi sprzyjała także niska stopa inflacji, szczególnie w latach 1998–2006, kiedy wskaźnik cen artykułów konsumpcyjnych (CPI) kształtował się w granicach od 1,4% do 1,8 (wyjątek stanowił 2004 r., dla którego przybrał on wartość 3,9%); CEIC Data, dane z dn. 30.10.2013.

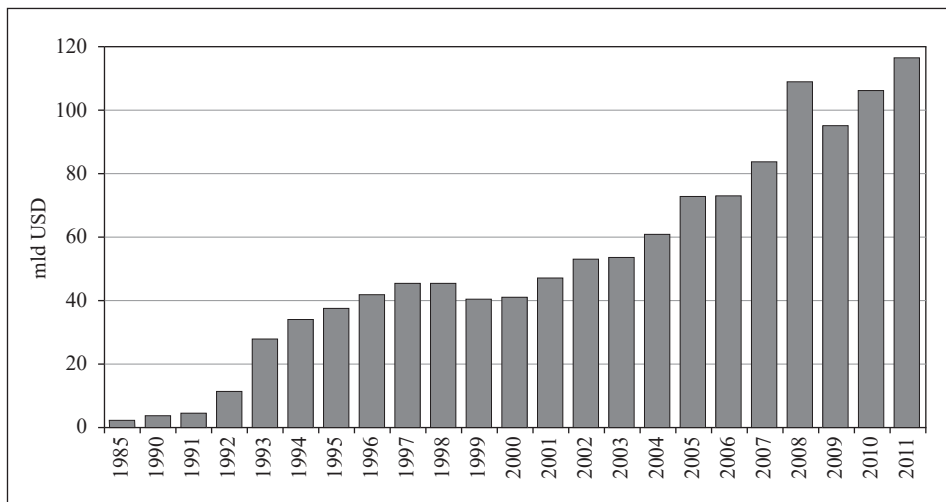
¹⁴ Do wzrostu oszczędności przyczynił się m.in. wzrost udziału populacji miejskiej, która generuje wyższą stopę oszczędności niż wiejska.

¹⁵ Dla porównania w przypadku Stanów Zjednoczonych udział ten w PKB w 2010 r. szacuje się na 9,3%; W.M. Morrison, *China's Economic Conditions*, Congressional Research Service, CRS Report for Congress, 2012, s. 5.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ Obecnie oszczędności gospodarstw domowych stanowią około połowy całkowitych oszczędności krajowych; zob. W.M. Morrison, *China's Economic Conditions*, Congressional Research Service, CRS Report for Congress, 2009.

nego, które napływały do Chin w pierwszym okresie reform głównie w formie zagranicznych kredytów, a od lat 90. przede wszystkim w postaci zagranicznych inwestycji bezpośrednich (rys. 3)¹⁸.

Rys. 3. Napływ BIZ do Chin w latach 1985–2011 (w mld USD)

Źródło: W.M. Morrison, *China's Economic Conditions*, Congressional Research Service, CRS Report for Congress, 2012, s. 11.

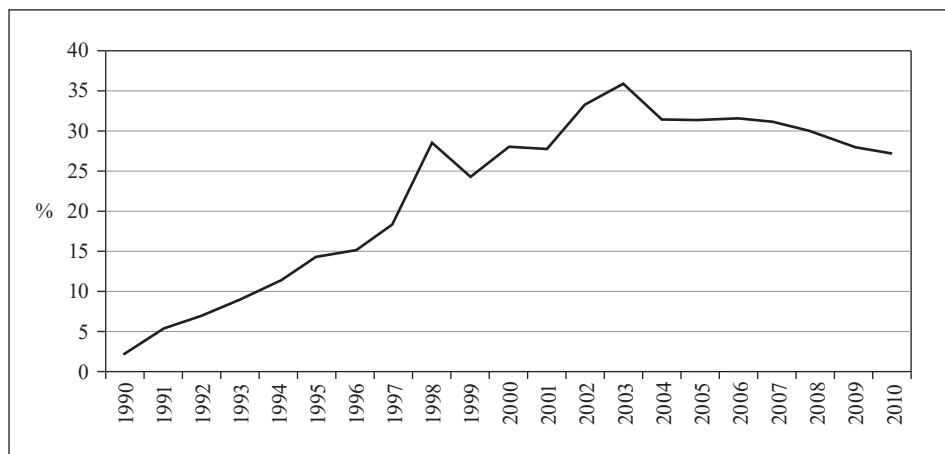
W 2010 r. w Chinach zarejestrowanych było 445,244 przedsiębiorstw z udziałem kapitału zagranicznego zatrudniających ponad 55 mln pracowników, co stanowiło ok. 16% osób zatrudnionych w miastach. Firmy te odnotowały znaczący przyrost udziału w chińskiej produkcji przemysłowej od 2,3% w 1990 r. do prawie 36% w 2003 r., po czym do 2010 r. nastąpił spadek do nieco ponad 27% (rys. 4)¹⁹.

Analizując czynniki wzrostu gospodarki chińskiej, należy również podkreślić rolę, jaką od końca lat 90. odgrywały inwestycje publiczne w infrastrukturę. Dotyczyło to m.in. inwestycji w komunikację, transport czy nawadnianie. Miały one wpływ na obniżenie kosztów transakcji, promowanie lepszej alokacji zasobów, a także polepszanie standardu życia ludności. Mimo realizowanych inwestycji Chiny wciąż jednak nie dorównują pod względem infrastruktury najlepiej rozwiniętym gospodarkom światowym. Nadal też ilość dostępnego w Chinach

¹⁸ W Chinach poziom krajowych oszczędności znacznie przewyższa poziom krajowych inwestycji, co oznacza, że kraj ten stał się globalnym pożyczkodawcą netto; zob. W.M. Morrison, *China's Economic Conditions*, Congressional Research Service, CRS Report for Congress, 2011.

¹⁹ W.M. Morrison, *China's Economic Conditions...* 2012, s. 10–11.

kapitału jest relatywnie niska, o czym świadczy stopień uzbrojenia pracy w kapitał (rozumiany jako wartość środków trwałych przypadających na pracownika), który stanowi 8,7% kapitału szacowanego w Stanach Zjednoczonych²⁰.

Rys. 4. Udział produkcji przemysłowej realizowanej przez przedsiębiorstwa z udziałem kapitału zagranicznego w Chinach w latach 1990–2010 (w %)

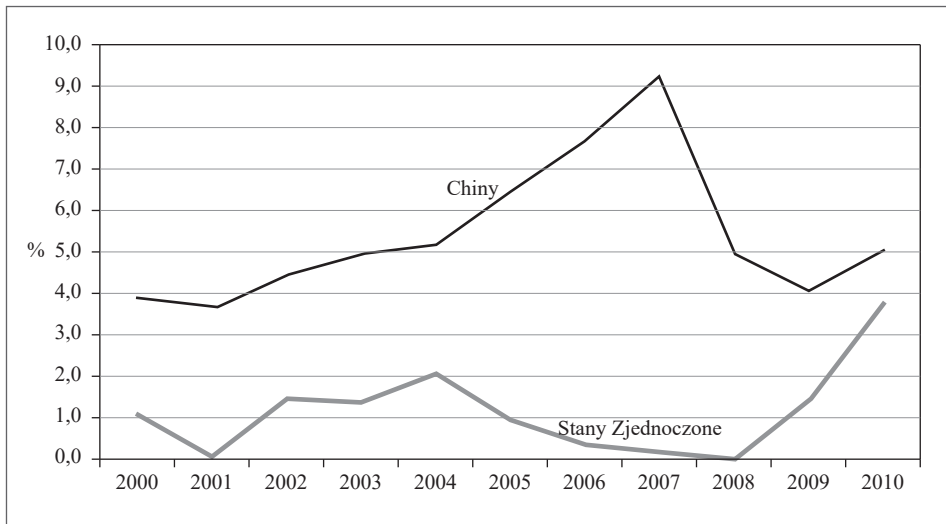
Źródło: W.M. Morrison, *China's Economic Conditions...*, 2012, s. 11.

2.3. Całkowita produktywność czynników wytwórczych

Za kolejny istotny czynnik wzrostu gospodarki chińskiej należy uznać całkowitą produktywność czynników wytwórczych. TFP odpowiada za tę część wzrostu produkcji, która nie jest efektem zwiększenia dostępnych zasobów (np. pracy czy kapitału), ale stanowi skutek zmian technologicznych oraz poprawy efektywności działania. Wyróżniając podstawowe przyczyny wzrostu produktywności w Chinach, należy wymienić lepszą alokację zasobów, polepszenie się jakości dostępnego kapitału produkcyjnego oraz dostęp do nowoczesnych technologii.

Już w pierwszej połowie lat 80., kiedy to zaczęto odchodzić od systemu centralnie planowanych cen, odnotowano związek pomiędzy tempem wdrażanych reform gospodarczych a zmianami produktywności czynników wytwórczych. Tendencję tę obserwowano także w latach 1993–1998, czyli wówczas, gdy gospodarka chińska stopniowo otwierała się na handel zagraniczny. W okresie 1970–1985 współczynnik TFP rósł średnio o ponad 4,9% w skali roku, a w latach 1985–1990 nastąpiło zahamowanie tego wzrostu na średniorocznym poziomie

²⁰ The World Bank, *China 2030: Building a Modern, Harmonious, and Creative Society...*, s. 8.

Rys. 5. Porównanie rocznych zmian całkowitej produktywności czynników wytwórczych w Chinach i USA w latach 2000–2010 (w %)

Źródło: W.M. Morrison, *China's Economic Conditions...* 2012, s. 7.

0,4%. Jak wskazuje rys. 5, Chiny w latach 2000–2010 osiągnęły znacznie wyższą stopę wzrostu TFP w relacji do Stanów Zjednoczonych. W gospodarce tej zaobserwowano też wyższe tempo wzrostu TFP w stosunku do większości krajów rozwiniętych. Jedną z głównych przyczyn tej pozytywnej dla Chin tendencji stanowi uzyskanie przez nie dostępu do zagranicznej technologii oraz *know-how* będące konsekwencją otwarcia się na świat²¹. Dużą rolę odegrało tu również wprowadzenie czynników zwiększających motywację pracowników do pracy i nabyte umiejętności menedżerskie kadry zarządzającej²².

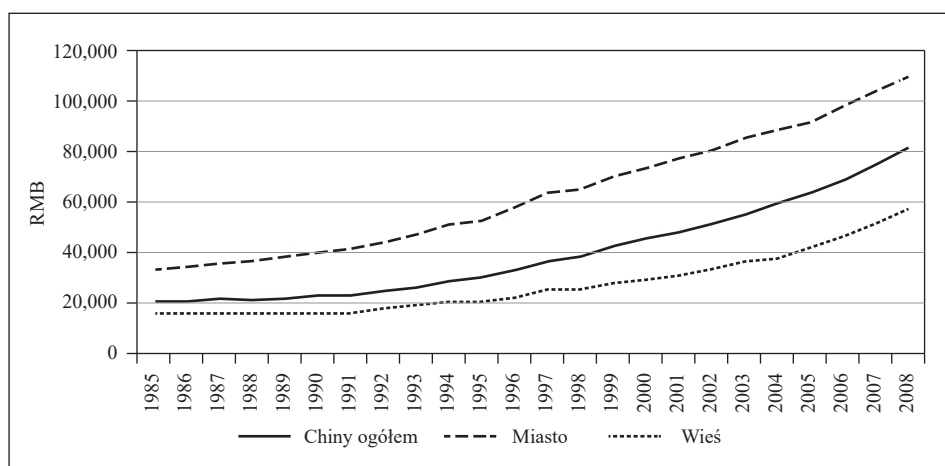
W ostatnich latach wysokie wartości wskaźnika TFP przypisuje się w dużej mierze zmianom strukturalnym w sektorze przemysłowym. Jest to wynikiem lepszej alokacji czynników produkcji, polegającej na przesunięciu zasobów z sektorów charakteryzujących się niższą produktywnością do tych o wyższym jej poziomie²³. Jako przykład można wymienić przesunięcie czynnika pracy z rol-

²¹ W.M. Morrison, *China's Economic Conditions...* 2012, s. 6.

²² Szerzej zob. Y. Qian, *The Process of China Market Transition (1978–1999): The Evolutionary, Historical, and Comparative Perspectives*, „Journal of Institutional and Theoretical Economics” 2000, vol. 156(1); Y. Qian, *How Reform Work in China* [w:] *In Search of Prosperity: Analytic Narratives on Economic Growth*, red. D. Rodrick, Princeton University Press, 2003.

²³ W Chinach od początku lat 80. zanotowano spadek udziału podstawowych sektorów, takich jak rolnictwo i przemysł wydobywczy, w tworzeniu PKB gospodarki chińskiej z prawie 30% w 1980 r. do 10% w 2011 r. W przypadku sektora usług udział ten wzrósł z niecałych 22% do pra-

nictwa do przemysłu i usług. Od lat 80. do końca lat 90. zatrudnienie w rolnictwie spadło znacząco z 70% do 50% całkowitego zatrudnienia, podczas gdy w sektorze pozarolniczym odpowiednio wzrastało. W latach 1978–2002 roczne tempo spadku zatrudnienia w rolnictwie wynosiło ok. 0,01%. Jeżeli tempo to utrzymałoby się nadal, oznaczałoby to, że Chiny potrzebują jeszcze ok. 30 lat, aby udział ten spadł poniżej 10%, czyli do poziomu, jaki uzyskały m.in. Japonia, Korea czy Tajwan²⁴.

Rys. 6. Kapitał ludzki *per capita* w Chinach: w mieście i na wsi w latach 1985–2008 (w RMB – w cenach z 1985 r.)

Źródło: The World Bank, *China 2030: Building a Modern, Harmonious, and Creative, High-income Society*, Washington 2012, s. 300.

wie 43,3% w analogicznym okresie; zob. B. Ślusarczyk, K. Puchalska, *Gospodarka Chin a kryzys w końcu I dekady XXI wieku [w:] Współczesny kryzys gospodarczy. Przyczyny – przebieg – skutki*, red. J.L. Bednarczyk, S.I. Bukowski, J. Misala, CeDeWu.PL, Warszawa 2011, s. 250–251; CEIC Data, dane z dn. 11.10.2012. Szerzej na ten temat zob. The World Bank, *China 2020: Development Challenges in the New Century*, Washington 1997; A. Maddison, *Chinese Economic Performances in the Long Run*, Development Centre of the OECD, Paris 1998; Y. Wu, *China's Economic Growth. A Miracle with Chinese Characteristics*, Routledge Curzon, London, New York 2004.

²⁴ Według prognoz Banku Światowego udział zatrudnienia w rolnictwie w najbliższym dwudziestolecu będzie systematycznie spadał: wynosząc w latach 2011–2015 ok. 30%, w okresie 2016–2020 odpowiednio 23,7%, w latach 2021–2025 nastąpi kolejna redukcja do 18,2%, w przedziale od 2026 r. do 2030 r. szacuje się spadek do 12,5%, w analogicznych przedziałach czasowych przewidywany jest wzrost zatrudnienia w usługach odpowiednio z 42%, przez 47,6% i 52,9% do 59%; zob. The World Bank, *China 2030: Building a Modern, Harmonious, and Creative, High-income Society...*, s. 9.

Z uwagi na fakt, że wielkość produkcji przypadająca na jednego zatrudnionego w rolnictwie była bardzo niska, rezultatem tego przesunięcia był wzrost całkowitej produkcji w kraju. Rysunek 6 przedstawia zmiany w realnej wartości kapitału ludzkiego *per capita*, którego szczególnie gwałtowny wzrost notuje się od ostatniej dekady ubiegłego wieku. W ostatnich latach załamanie na rynku pracy, spowodowane w dużej mierze skutkami światowego kryzysu, spowolniło przepływ pracowników z sektora rolniczego, ograniczając tym samym tempo wzrostu ich produktywności.

Mimo negatywnych skutków ostatniego kryzysu Chiny w latach 2005–2011 uzyskały najwyższy w skali świata wzrost produktywności pracy wynoszący przeciętnie 10,2%²⁵ rocznie, na drugim miejscu w tej klasyfikacji znalazły się Indie (7,2%)²⁶. Większość gospodarek azjatyckich charakteryzuje się wyższym tempem wzrostu produkcji przypadającej na godzinę pracy (mierzonej PKB) w stosunku np. do Stanów Zjednoczonych. Chiny również pod tym względem uzyskują najlepsze wyniki; analizowana stopa wzrostu w latach 1990–2011 podwoiła się w stosunku do lat 1970–1990, wynosząc odpowiednio 9,1% oraz 4,3% (Stany Zjednoczone uzyskały natomiast: 1,5% oraz 1,8%)²⁷.

Pozytywny wpływ na chińskie wskaźniki produktywności miał także proces przeniesienia nakładów na inwestycje w kapitał trwały z sektora państwowego do prywatnego²⁸. W 1980 r. inwestycje w sektorze państwowym obejmowały 82% całkowitych inwestycji, podczas gdy już w 1987 r. udział ten spadł do 52%²⁹. Według raportu Banku Światowego całkowita produktywność czynników wytwórczych w Chinach w latach 1978–2007 w sektorze państwowym stanowiła jedną trzecią uzyskanej w sektorze prywatnym³⁰. Należy jednak podkreślić, że w przypadku Chin możliwości podnoszenia produktywności związane ze zmia-

²⁵ W latach 1970–2010 stopa ta wynosiła przeciętnie 6,7%; zob. *APO Productivity Databook 2013...*, s. 12.

²⁶ Wartości te można porównać z analogicznymi danymi dla Stanów Zjednoczonych, które uzyskały 1,3%, oraz Singapuru (0,4%) uzyskującego najgorsze wyniki spośród wszystkich Tygryśców Azjatyckich i Japonii; zob. *APO Productivity Databook 2013...*, s. 9 i 11.

²⁷ *APO Productivity Databook 2013...*, s. 9.

²⁸ Należy podkreślić, że inwestycje realizowane w gospodarce chińskiej pozwoliły na wzrost kapitału przypadającego na jednego zatrudnionego w sektorze prywatnym, co przyczyniło się do wzrostu produktywności pracy o 8,5% w 2003 r.; zob. *OECD Economic Surveys of China*, OECD, Paris 2005, s. 17.

²⁹ Szerzej na ten temat zob. *New China's Economy in the Last Fifty Years, 1949–1999*, red. P. Zhen, China Planning Publishing Mouse, Beijing 1999.

³⁰ Średnioroczny wzrost TFP w sektorze prywatnym w Chinach szacowano na 4,6%, podczas gdy w sektorze państwowym na 1,5%; zob. The World Bank, *China 2030: Building a Modern, Harmonious, and Creative Society...*, s. 25; szerzej na ten temat zob. L. Brandt, X. Zhu, *Accounting for China's Growth*, Working Paper 395, Department of Economics, University of Toronto, Toronto 2010.

nami w alokacji zasobów pomiędzy poszczególnymi sektorami stopniowo ulegają ograniczeniu³¹.

Niezwykle istotnym czynnikiem wpływającym na bardziej efektywną alokację zasobów jest też ekonomia skali produkcji, stanowiąca rezultat otwarcia gospodarki na rynki wewnętrzne i zewnętrzne. Proces liberalizacji gospodarki postępujący od 1978 r., na którego przyspieszenie i intensyfikację wpłynęły chińskie dążenia związane z akcesją do WTO³², doprowadził do redukcji barier występujących w uprzednio całkowicie prawie zamkniętej gospodarce chińskiej, będącej krajem głównie rolniczym. Rozszerzanie rynków pozwoliło natomiast na zwiększenie stopnia specjalizacji oraz efektywniejsze wykorzystanie zasobów.

Znaczenie wzrostu produktywności uzyskanego w wyniku realokacji zasobów jest trudne do określenia, niewątpliwie jednak bardzo istotne. Bank Światowy przypisuje 11% wzrostu PKB (w latach 1985–1994) właśnie realokacji zasobów ludzkich, a 2% – zmianom własnościowym. Według Y.F. Lina³³ reformy rolne, które zakończyły funkcjonowanie systemu komun, odpowiadały za prawie połowę wzrostu produkcji rolnej w latach 1978–1984.

Poza zmianami w alokacji zasobów oraz ekonomią skali produkcji jednym z czynników wpływających na zwiększenie produktywności było podniesienie jakości kapitału i pracy. W związku z tym że nowoczesne technologie są z natury rzeczy ucieleśnione w nowym wyposażeniu kapitałowym, większy import tego typu kapitału lub w późniejszym okresie większa jego produkcja oznaczała również większy dostęp do nowoczesnej myśli technicznej. Znaczącą rolę odegrały tu też bezpośrednie inwestycje zagraniczne. Nowa technologia, do której Chiny uzyskały dostęp dzięki wymianie handlowej z zagranicą oraz BIZ, umożliwiła pełniejsze wykorzystanie dostępnych zasobów ludzkich, kapitałowych oraz bogactw naturalnych.

2.4. Praca

Ostatni z analizowanych czynników wpływających na wzrost gospodarczy Chin to praca³⁴. Udział pracy we wroście PKB jest relatywnie niski, niższy od

³¹ S. Chen, G.H. Jefferson, J.Zhang, *Structural Change, Productivity Growth and Industrial Transformation of China*, „China Economic Review” 2011, vol. 22(1), s. 133–150.

³² Dążenia te zakończyły się sukcesem pod koniec 2001 r., kiedy to Chiny stały się 143. członkiem Światowej Organizacji Handlu. Po wstąpieniu Chin do WTO zaobserwowano tam znaczące zwiększenie zagranicznych obrotów handlowych.

³³ Y.F. Lin, *Rural Reform and Agricultural Growth in China*, „American Economic Review” 1992, March, s. 46–49.

³⁴ Praca stanowi pochodną zasobów czynnika osobowego, które w Chinach w dużej mierze uzależnione były od prowadzonej tam od połowy lat 70. ubiegłego wieku agresywnej polityki kon-

przeciętnego udziału tego czynnika w krajach Azji Wschodniej czy USA. Należy podkreślić, że również w relacji do pozostałych czynników, czyli kapitału i TFP, wpływ zatrudnienia na tempo wzrostu gospodarczego można uznać za stosunkowo niski.

Jako jedną z głównych przyczyn tej sytuacji uznaje się politykę rządu utrudniającą trwałą migrację ludności ze wsi do miast³⁵. Dopiero w 2003 r. rząd uznał migrację jako integralny element gospodarki rynkowej, czego efektem było ograniczenie liczby wymaganych zezwoleń od imigrantów oraz zmniejszenie kosztów ich uzyskania. Mimo wyżej wymienionych utrudnień liczba mieszkańców miast rosła w szybkim tempie. Pod koniec 2011 r. stanowili oni już ponad 51%³⁶ całej populacji³⁷.

Interpretując analizowane dane, należy uwzględnić, że szacunki dotyczące wpływu pracy na wzrost gospodarczy Chin mogą być zaniżone. Dotyczy to m.in. wpływu nadwyżki siły roboczej, która migruje ze wsi na chińskie wybrzeże, zastępując wysoko wykwalifikowane kadry, mogące dzięki temu wykonywać bardziej produktywną pracę. Jednocześnie migrujący kapitał ludzki przyczynia się do dyfuzji wiedzy oraz integracji rynku wewnętrznego, czego efektem jest m.in. wzrost dochodów i zatrudnienia na wsiach. Ponadto jest to spowodowane faktem, że wkład pracy w Chinach mierzono nie wolumenem roboczogodzin, a liczbą pracowników. Należy przypuszczać, że w gospodarce tej nastąpił wzrost liczby roboczogodzin na pracownika, co związane jest ze zmianami w strukturze zatrudnienia. Dotyczy to zwiększenia się zatrudnienia w sektorze prywatnym, jakie odnotowano od połowy lat 80., w którym pracuje się zwykle dłużej niż w sektorze publicznym. Rysunek 7 pokazuje przeciętną roczną liczbę godzin

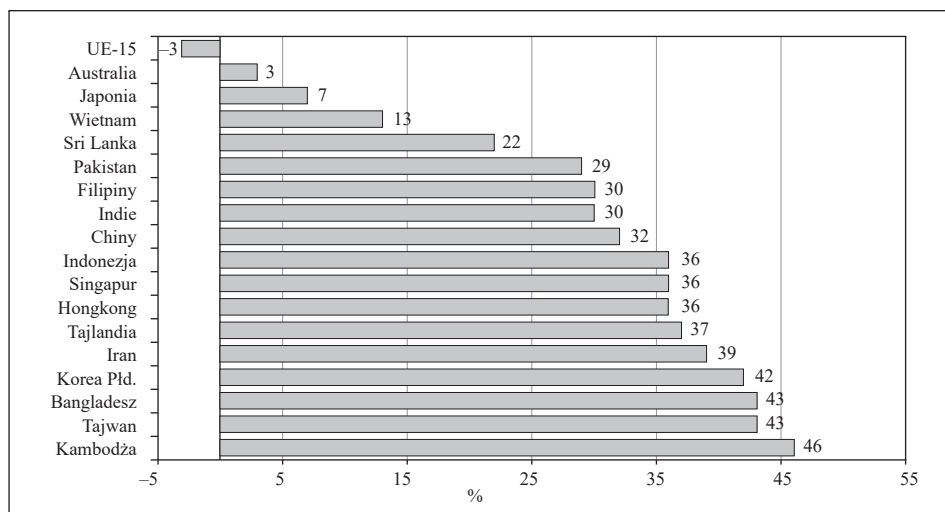
troli urodzeń. W jej efekcie w okresie 1980–2000 średnioroczna stopa wzrostu populacji wynosiła ok. 1,3%, natomiast populacja ludności w wieku produkcyjnym wykazywała wzrost przekraczający 2% w skali roku. Według szacunków ludność w wieku produkcyjnym rosła do 2010 r., stanowiąc ok. 72% ogółu ludności. Od 2015 r. następować będzie najprawdopodobniej stopniowe zmniejszanie tego udziału spowodowane relatywnie niską liczbą urodzeń; zob. B. Ślusarczyk, K. Puchalska, *op. cit.*, s. 252.

³⁵ Przeszkodę w migracji ludności stanowi m.in. system prawny dotyczący własności ziemi. W Chinach rolnik ma prawo do czasowego użytkowania ziemi, ustanawianego z reguły na 30 lat, które traktowane jest jako podstawowe zabezpieczenie przed bezrobociem i ubóstwem. W przypadku gdy uzyskuje on status stałego mieszkańca miasta (*hukou*), praktycznie jest to równoznaczne z utratą prawa do użytkowania gruntu (może on dzierżawić ziemię, ale renta dzierżawna przekracza zwykle jego możliwości); zob. K.W. Chan, *op. cit.*, s. 357–364.

³⁶ W 1978 r. udział ludności miejskiej szacuje się na niespełna 18%; CEIC Data, dane z dn. 21.04.2012.

³⁷ W 2010 r. na migrację zdecydowało się ok. 19,5% Chińczyków, z czego 85% przeniosło się ze wsi do miast; zob. The World Bank, *China 2030: Building a Modern, Harmonious, and Creative, High-income Society...*, s. 32.

przepracowanych przez pracownika w Chinach i innych wybranych gospodarkach w stosunku do Stanów Zjednoczonych.

Rys. 7. Przeciętna roczna liczba godzin pracy przypadająca na pracownika w wybranych gospodarkach w stosunku do USA (w %)

Stany Zjednoczone mają przypisaną wartość 0%

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *APO Productivity Databook 2013...*, s. 132.

Jak pokazują dane, w Chinach, podobnie jak w innych państwach azjatyckich, pracuje się znacznie dłużej niż w gospodarkach unijnych (UE-15) czy Stanach Zjednoczonych.

Udział pracy we wzroście gospodarczym Chin może wykraczać poza to, co sugerują oficjalne statystyki, także z innych względów. Należy tu rozważyć nie bezpośredni, ale pośredni wpływ, jaki ten potężny rynek ma na wzrost gospodarczy. Ogromna podaż pracy pozwala na utrzymanie kosztów tego czynnika na stosunkowo niskim poziomie, a tym samym na utrwalenie przewagi komparatywnej w tym zakresie na rynku międzynarodowym.

3. Zakończenie

Na podstawie przeprowadzonych rozważań można stwierdzić, że Chiny od początku wprowadzania reform osiągały znaczące sukcesy, które utożsamiane są przede wszystkim z wysokimi wskaźnikami wzrostu gospodarczego. W całym okresie transformacji największy udział w tym wzroście miał kapitał, który nadal

w przeważającej części stanowią tradycyjne środki produkcji. Obecnie jednak coraz wyższy udział ma kapitał będący nośnikiem technologii informacyjnej. Wysoka, stale rosnąca partycypacja tego typu kapitału we wzroście gospodarczym Chin świadczy o głębokich zmianach jakościowych, jakie zachodzą w tym kraju.

Analizując źródła finansowania chińskiego kapitału, należy wymienić przede wszystkim wysokie oszczędności. W pierwszym okresie transformacji były one generowane w przeważającej części przez przedsiębiorstwa państwowe, wraz jednak ze zmianami własnościowymi zachodzącymi w Chinach coraz większy udział oszczędności zaczął przypadać na gospodarstwa domowe. Dalsze utrzymywanie ich wysokiego poziomu, a w konsekwencji także realizacja znaczących inwestycji, może być jednak stosunkowo trudne. Cele te stoją bowiem w opozycji do aktualnej polityki gospodarczej rządu, który w obliczu zmniejszania się popytu na rynku międzynarodowym stara się pobudzać konsumpcję wewnętrzną, stanowiącą alternatywę dla oszczędności. Wzrost konsumpcji wewnętrznej może być również konsekwencją zwiększenia bezpieczeństwa socjalnego związanego z rozszerzaniem zasięgu systemu ubezpieczeń społecznych, jak też przejmowania zachodnich wzorców konsumpcji, które jako efekt procesu globalizacji docierają również do Chin. Źródłem kapitału nadal mogą być natomiast zagraniczne inwestycje bezpośrednie, które od lat 90. utrzymują tendencją rosnącą (z niewielkimi odstępstwami w okresach kryzysów). Chiny coraz bardziej liberalizują swoją gospodarkę w zakresie napływu zagranicznego kapitału, szczególnie od czasu wstąpienia do WTO, co stanowi dodatkową zachętę dla zagranicznych inwestorów. Problem może wiązać się jednak z rosnącymi kosztami pracy, które jak dotąd były jedną z głównych przesłanek dla wielu firm zagranicznych do lokalizowania działalności na terenie Chin. Tendencja ta jest efektem zarówno rosnących oczekiwań płacowych Chińczyków, jak i negatywnych procesów demograficznych, których konsekwencje będą coraz bardziej odczuwalne w kolejnych latach. Należy jednak podkreślić, że Chiny nadal są słabo wyposażone w zasoby kapitału, o czym świadczy chociażby niski stopień uzbrojenia pracy w kapitał, co oznacza, że wszelkie nakłady poniesione na polepszenie tego wskaźnika powinny mieć nadal znaczny wpływ na ich tempo wzrostu gospodarczego.

Znaczący udział we wzroście gospodarczym Chin mają również zmiany w całkowitej produktywności czynników wytwórczych. Świadczy to o silnej, pozytywnej zmianie jakościowej, jaka zaszła w gospodarce chińskiej. W przypadku Chin zmiany własnościowe, które oznaczają zmniejszenie produkcji w ramach sektora państwowego na rzecz z reguły bardziej wydajnego sektora prywatnego, nadal jest możliwe, ale już najprawdopodobniej nie na tak dużą skalę, jak to miało miejsce w latach 90. Oznacza to, że nie można się spodziewać ponownych tak znaczących przyrostów produkcji związanych ze zmianami własnościowymi,

jak to miało miejsce w ostatnich dwóch dekadach transformacji. Nadal powinna być natomiast utrzymana tendencja przepływu siły roboczej z sektora rolnego do przemysłu i usług, co może wpływać pozytywnie na chiński wzrost gospodarczy, ale raczej w ograniczonym stopniu. Z uwagi jednak na fakt, że rozwój technologiczny Chin zaczyna stopniowo dorównywać czołowym światowym gospodarkom, można spodziewać się zahamowania stopy wzrostu TFP.

Obecnie coraz trudniej jest ChRL uzyskać tak wysokie stopy wzrostu, co związane jest z wyczerpywaniem się możliwości, które dawał im duży dystans w poziomie rozwoju gospodarczego w stosunku do państw wysokorozwiniętych, a tym samym możliwości kopiowania ich osiągnięć dzięki wymianie zagranicznej. W konsekwencji również wzrost realnego PKB może zostać znacząco spowolniony, chyba że Chiny same obejmą pozycję lidera w dziedzinie BiR.

Literatura

- Afridi F., Li S.X., Ren Y., *Social Identity and Inequality: The Impact of China's Hukou System*, IZA DP No. 6417, Discussion Paper Series, 2012.
- APO Productivity Databook 2013*, Asian Productivity Organization, Keio University Press Inc., Tokyo 2013.
- Brandt L., Zhu X., *Accounting for China's Growth*, Working Paper 395, Department of Economics, University of Toronto, Toronto 2010.
- Brunet A., Guichard J.P., *Chiny światowym hegemonem. Imperializm ekonomiczny Państwa Środka*, Studio Emka, Warszawa 2011.
- CEIC Data (online) <http://han.uek.krakow.pl/han/CEIC/ceicdata.securities.com/>.
- Chan Ch.K., Ngok K.L., Philiips D., *Polityka społeczna w Chinach. Rozwój a dobrostan*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej TWP w Warszawie, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 2008.
- Chan K.W., *The Household Registration System and Migrant Labor in China: Notes on a Debate*, „Population and Development Review” 2010, vol. 36(2).
- Chan K.W., Zang L., *The Hukou System and Rural-urban Migration in China: Processes and Changes*, „China Quarterly” 1999, vol. 160.
- Chen S., Jefferson G.H., Zhang J., *Structural Change, Productivity Growth and Industrial Transformation of China*, „China Economic Review” 2011, vol. 22(1).
- Lau L., *The Sources of Long-term Economic Growth: Observation from the Experience of Developer and Developing Countries* [w:] *The Mosaic Economic Growth*, red. R. Landau, T. Taylor, G. Wright, Stanford University Press, Stanford 1996.
- Lin Y.F., *Rural Reform and Agricultural Growth in China*, „American Economic Review” 1992, March.
- Maddison A., *Chinese Economic Performances in the Long Run*, Development Centre of the OECD, Paris 1998.
- Morrison W.M., *China's Economic Conditions*, Congressional Research Service, CRS Report for Congress, 2009.

- Morrison W.M., *China's Economic Conditions*, Congressional Research Service, CRS Report for Congress, 2011.
- Morrison W.M., *China's Economic Conditions*, Congressional Research Service, CRS Report for Congress, 2012.
- New China's Economy in the Last Fifty Years, 1949–1999*, red. P. Zhen, China Planning Publishing Mouse, Beijing 1999.
- OECD Economic Surveys of China*, OECD, Paris 2005.
- Qian Y., *The Process of China Market Transition (1978–1999): The Evolutionary, Historical, and Comparative Perspectives*, „Journal of Institutional and Theoretical Economics” 2000, vol. 156(1).
- Qian Y., *How Reform Work in China [w:] In Search of Prosperity: Analytic Narratives on Economic Growth*, red. D. Rodrick, Princeton University Press, 2003.
- Ślusarczyk B., Puchalska K., *Gospodarka Chin a kryzys w końcu I dekady XXI wieku [w:] Współczesny kryzys gospodarczy. Przyczyny – przebieg – skutki*, red. J.L. Bednarczyk, S.I. Bukowski, J. Misala, CeDeWu.PL, Warszawa 2011.
- The World Bank, *China 2020: Development Challenges in the New Century*, Washington 1997.
- The World Bank, *China 2030: Building a Modern, Harmonious, and Creative, High-income Society*, Washington 2012.
- The World Bank, *China 2030: Building a Modern, Harmonious, and Creative Society*, Washington 2013.
- Woo W.T., *The Art of Reforming Centrally Planned Economies: Comparing China, Poland and Russia*, „Journal of Comparative Economics” 1994, vol. 18(3).
- Wu Y., *China's Economic Growth. A Miracle with Chinese Characteristics*, Routledge Curzon, London, New York 2004.

Determinants of Economic Growth in the People's Republic of China during the Period of Transformation

The paper examines the case of the People's Republic of China, which in the 1970s embarked on a process of deep transformation from a poor third-world country to the second largest economy in the world in terms of GDP, with very good economic growth indicators. The objective is to identify and analyze the main determinants of economic growth in China with a focus on labor, capital, and aggregate productivity of factors of production, which are expected to constitute the main sources of economic development in that country. Finally, the unique characteristics of the Chinese economy are discussed.

Dominika Choroś-Mrozowska – doktor, Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, Wydział Finansów, Katedra Ekonomii.

Zainteresowania naukowo-badawcze: uwarunkowania wzrostu gospodarczego, międzynarodowe powiązania handlowe, procesy konwergencji.

E-mail: mrozowsd@uek.krakow.pl